VLASTIVĚDA 5

POROZUMĚNÍ V SOUVISLOSTECH

POZNÁVÁME SVĚT KOLEM NÁS

jsme občané

učebnice pro 5. ročník základní školy

vytvořená v souladu s RVP ZV

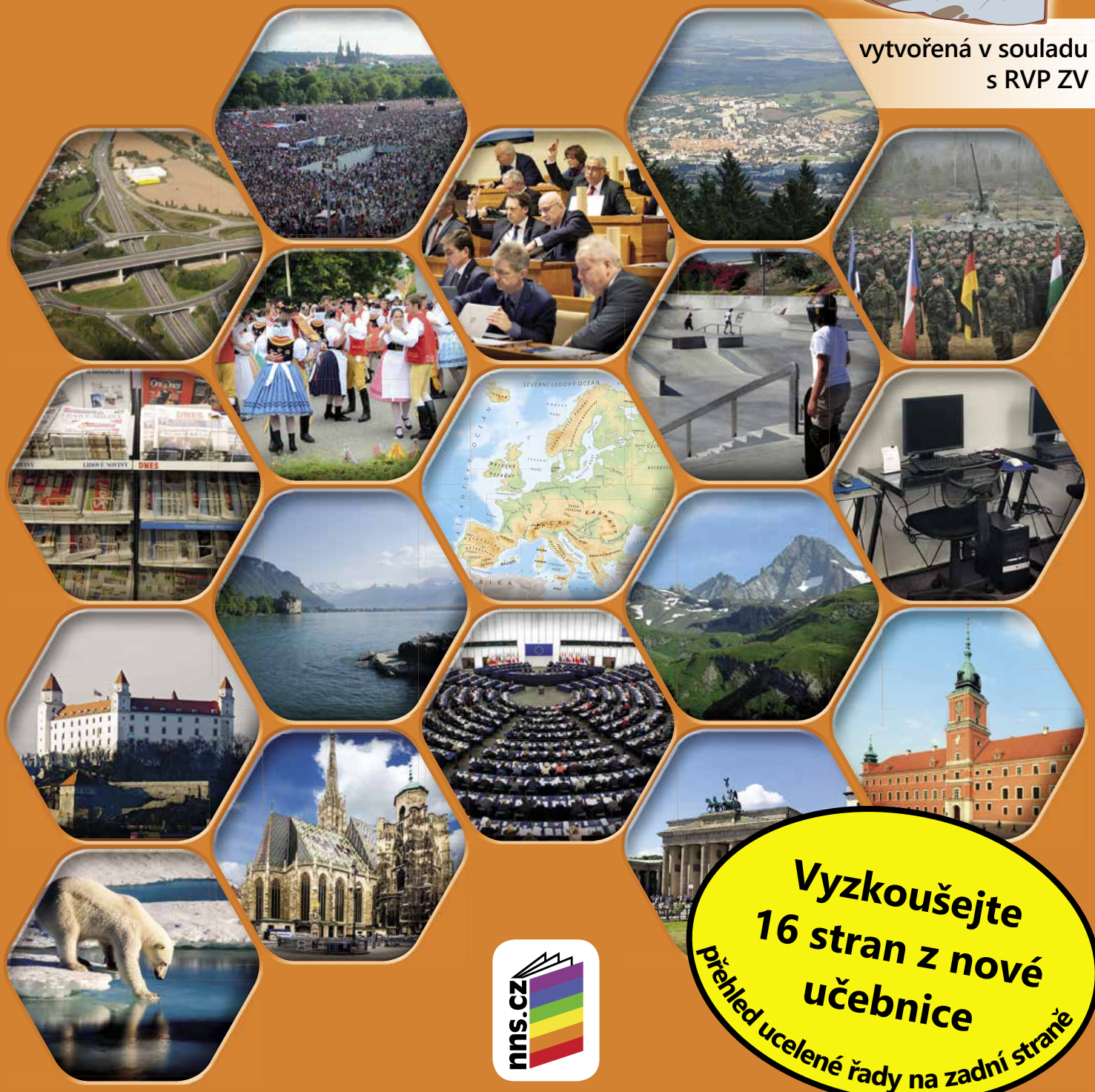

nns.cz

Vyzkoušejte 16 stran z nové učebnice

přehled ucelené řady na zadní straně

Vážení vyučující,
otevíráte ukázku nové učebnice vlastivědy ***Poznáváme svět kolem nás*** pro 5. ročník, která je součástí ucelené řady **Porozumění v souvislostech**. Při tvorbě této učebnice jsme se stejně jako u 4. ročníku řídili přesvědčením, že vlastivěda by měla žákům nejen pomoct orientovat se v geografických údajích o našem státě, sousedních státech i celé Evropě, ale především by měla přispět k jejich výchově jako demokraticky smýšlejících a zodpovědných občanů, kteří dokážou samostatně analyzovat a vyhodnocovat informace z různých zdrojů.

S tím rezonují i závěry ***Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+***, jejímž cílem je „zaměřit vzdělávání více na získání kompetencí potřebných pro aktivní občanský, profesní i osobní život“. V učebnici jsou proto nově zařazena témata, která žáky vedou k zájmu o dění ve společnosti a povzbuzují je v jejich prosociálním chování. Důraz je kladen na aktivní práci s daty z textů, map a grafů včetně využívání digitálních technologií.

Za všechny, kteří se na tvorbě této učebnice podíleli, autorka

OBSAH

OPAKOVÁNÍ UČIVA ZE 4. ROČNÍKU 3

I. JSME OBČANÉ ČESKÉ REPUBLIKY 4

1. ČESKÁ REPUBLIKA – DEMOKRATICKÝ STÁT 4
2. PROČ ŽIJEME VE STÁTĚ 10
3. OBČANSKÁ SPOLEČNOST 16
4. MÉDIA A MY 22

I. OPAKOVÁNÍ 28

II. JSME OBYVATELÉ EVROPY 29

1. EVROPA – NÁŠ DOMOV 29
2. NAŠI SOUSEDÉ 36
   - Co víme o Slovensku 38
   - Co víme o Rakousku 40
   - Co víme o Německu 42
   - Co víme o Polsku 44
3. ŽIJEME V EVROPSKÉ UNII 46

III. JSME OBYVATELÉ SVĚTA 48

1. NAŠE ROLE VE SVĚTĚ 48

II. OPAKOVÁNÍ 52

ZÁVĚREČNÉ OPAKOVÁNÍ 53

REJSTŘÍK 54

KLÍČ K VYBRANÝM ÚKOLŮM 55

obsaženo v ukázce

Více informací najdete na: nns.cz/porozumeni.

OPAKOVÁNÍ UČIVA ZE 4. ROČNÍKU

Odpovězte na otázky pod fotografiemi a obrázky, vypracujte úkol. Vše zapisujte do sešitu a společně zkontrolujte. Za správnou odpověď si připočítejte drobek sýra. Vyhrává ten, kdo jich na myšákův talíř nasbírá nejvíce.

1. Uveďte příklady lidských vlastností.

2. Jaký má být kamarád?

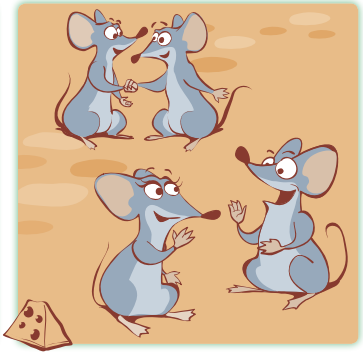

3. Jakými pravidly se řídíme?

4. Co tvoří povrch Země? Jak se dále člení?

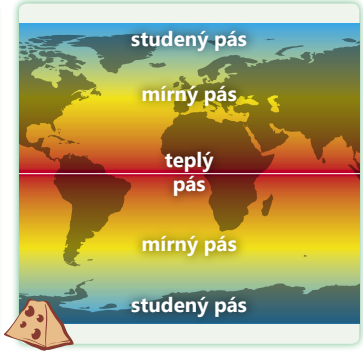

5. Jak se liší podnebí a počasí?

6. Jaké typy krajin rozlišujeme?

7. Jaký je rozdíl mezi povodím a úmořím?

8. Co nám sděluje měřítko mapy?

9. Co je Evropská unie?

10. Kdy a jak vznikla Česká republika?

11. V jakém podnebí žijeme?

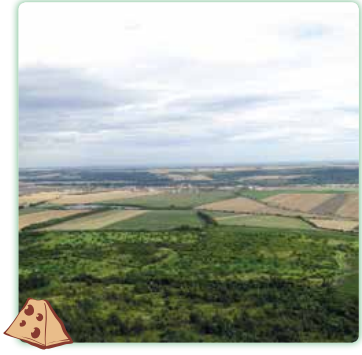

12. Které oblasti jsou nejúrodnější?

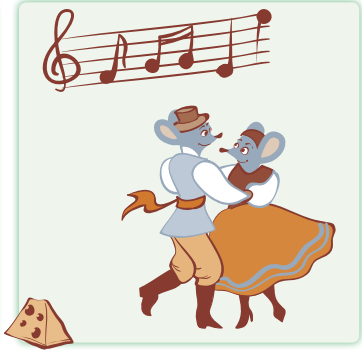

13. Co zahrnuje lidová tradice?

14. Co jsou národní parky?

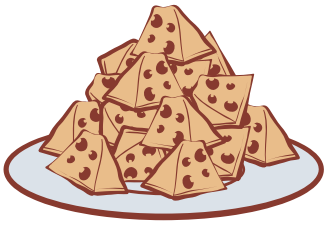

3. OBČANSKÁ SPOLEČNOST

CO JE OBČANSKÁ SPOLEČNOST?

Již víme, že v demokracii můžeme chod státu a to, jak se v něm žije, ovlivnit tím, jaké zástupce si ve volbách zvolíme. Společnost ale není tvořena jen politiky a politikou. V demokracii **se do dění** v obci, ve státě, v sousedství, ve škole apod. mohou všichni **svobodně zapojit**.

Ať už si to uvědomujeme, nebo ne, svoboda vždy souvisí se zodpovědností. I to, že něco neuděláme, je naše rozhodnutí, které danou věc může ovlivnit.

VI Václav Havel považoval aktivní občanství za nepostradatelný prvek demokratického státu. Zopakujte si nebo zjistěte, kdo byl Václav Havel.

Lidé, kteří **se zajímají** o svět kolem sebe, jsou součástí tzv. **občanské společnosti**.

Tito lidé **se starají** o místo, kde žijí. **Všímají si**, jaké tam jsou problémy, **zamýšlí se** nad tím, jak je mohou **řešit** sami nebo ve spolupráci s obecní samosprávou. Jsou **ochotni** přiložit ruku k dílu.

Které problémy se podle vás vyskytují v místě, kde žijete (např. znečištěné prostranství, nedostatek stromů, prostředí ohrožující některé živočišné druhy, nedostatečně vybavená hřiště)?

Občanskou společnost tvoří i lidé, kterým **záleží** na tom, aby oni sami i lidé v jejich okolí mohli **vést naplněný a smysluplný život**. **Vytvářejí příležitosti** pro aktivní a radostné trávení volného času. **Vnímají potřeby** ostatních, zejména lidí slabších a zranitelnějších, a **pomáhají** jim.

ČJ Z předchozích tří odstavců učebního textu vypište slovesa (kromě slovesa „být“). Zamyslete se nad jejich významy a nad tím, co je spojuje a jak osoby, k nimž se vážou, charakterizují.

Lidé, kteří chtějí vyvíjet nějakou prospěšnou činnost, **se často sdružují** do různých spolků, skupin a neziskových a charitativních organizací.

ČJ Vysvětlete význam slova „charita“, svůj názor ověřte ve Slovníku spisovné češtiny.

VI Zopakujte si nebo zjistěte, kdy a proč vznikly spolky Hlahol a Sokol.

Zjistěte a do PS na str. 10 zapište příklady spolků nebo charitativních organizací, které působí ve vaší obci nebo v blízkém okolí a které vyvíjejí nějakou prospěšnou činnost.

všesokolský slet

společnost – **society** [sə'saɪəti]

Přečtěte si zkrácený internetový článek o spolku Živo v Hájích.

Kronikářka ve vsi Oldřichov v Hájích nedaleko Liberce Jiřina Vávrová před osmi lety spoluzakládala občanský spolek Živo v Hájích. Ten tu od té doby pořádá společenské akce a snaží se zkrášlovat obec.

Ještě před několika lety se veřejného zasedání zastupitelstva obce účastnili sotva dva nebo tři lidé. Když se však v roce 2013 jednalo o prodeji obecních pozemků, se kterým místní nesouhlasili, dorazilo jich asi padesát. Zjistili, že když postupují společně, mohou něco změnit. A tehdy spontánně vznikl spolek, jenž si dal název Živo v Hájích.

„Z dříve rozdrobených skupinek a jednotlivých aktivit vzniklo občanské sdružení s poměrně rozmanitou činností," vzpomíná Jiřina Vávrová.

Z některých akcí se již stala tradice, třeba z mikulášské nadílky, vánočních trhů, živého betlému, jarního úklidu obce či z karnevalu na sjezdovce.

Recept na úspěch má spolek Živo v Hájích jednoduchý. „Prostě děláme to, co nás baví, a zveme samozřejmě celou vesnici. Takže kdo chce, ten se přidá," shodují se s úsměvem.

(Spolek v Sudetech opravuje německou hrobku. Není to už kontroverzní, říká kronikářka. Aktuálně.cz, 7. září 2021, zkráceno)

Znovu si přečtěte článek, splňte následující úkoly a odpovězte na otázky.
1. Která událost zvýšila zájem obyvatel o dění v obci?
2. Proč došlo k vytvoření spolku?
3. Uveďte příklady akcí, jež spolek pořádá. Které z nich byste se chtěli zúčastnit?
4. Popište, proč mají akce spolku u spoluobčanů úspěch.

hody

Udělejte rozhovor se členy některého spolku nebo charitativní organizace. Zeptejte se jich, co jim členství přináší, kdy a na základě čeho se pro členství rozhodli.

Kterých akcí spolků nacházejících se ve vaší obci se rádi účastníte?

Vytvořte přehled spolků ve vaší obci nabízejících aktivity pro děti a mládež. Sledujte jejich činnost a informujte spolužáky o akcích, kterých by se mohli zúčastnit.

CO MOHU ZLEPŠIT TAM, KDE ŽIJI?

Nejen dospělí, ale každý z nás může ovlivnit prostředí, v němž žije. Když se pořádně rozhlédneme, jistě si všimneme věcí, které by šlo vylepšit nebo které nám vadí. Pouhé kritizování však věci, co se nám nelíbí, nezlepší. Je třeba, abychom **se sami pokusili je změnit**.

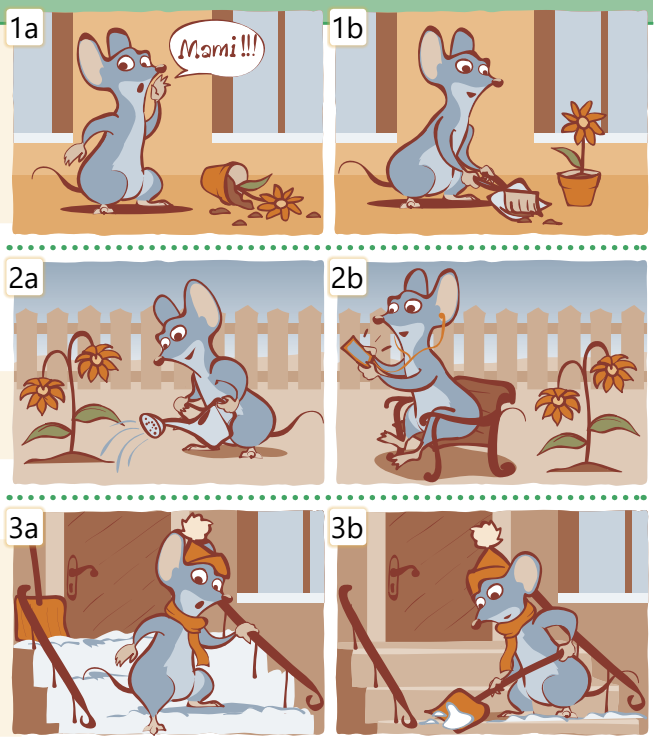

Vysvětlete často citovaný výrok Mahátmy Gándhího [gándýho] (politického a duchovního vůdce Indie první poloviny 20. století, vůdce hnutí za nezávislost Indie na Velké Británii): „Buď sám tou změnou, kterou chceš vidět ve světě."

O svět kolem nás vždy musíme pečovat tak, aby se nám v něm žilo dobře.

1 Na kterém z obrázků (a, b) se myšák sám snaží zlepšit místo, kde žije? Jak byste se zachovali vy?

Každý z nás se na základě svých schopností více či méně podílí na chodu domácnosti. **Zapojením** do domácích prací získáme **praktické dovednosti** a **zkušenosti**. Poznáme pocit zodpovědnosti a dovedeme se vcítit do rodičů a ostatních, kteří mají na starost domácnost jako celek.

Co máte doma na starost vy? Které domácí práce umíte? Které vás baví nejvíce. Které vás naopak nebaví?

Pokud nás domácí práce nebaví, můžeme jejich vykonávání brát jako trénink sebeovládání a odhodlání.

Stejně jako domov tak i **školní prostředí** můžeme stále **vylepšovat**. Ve škole trávíme velkou část dne, tak nám záleží na tom, jak to v ní vypadá. O svou třídu bychom se měli starat.

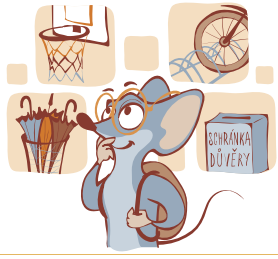

Uspořádejte ve vaší škole anketu na téma *Co vám ve škole či v okolí školy chybí?* Rozdělte si úkoly (informování o anketě, sběr odpovědí, vyhodnocování odpovědí, …) a navrhněte řešení pro nejčastěji zmiňované problémy. Představte je v žákovském parlamentu. Pokud ve vaší škole žákovský parlament nefunguje, další postup zvolte společně s vyučující/m.

prostředí – **environment** [ɪn'vaɪrənmənt]

I v obci můžeme s některými věcmi **pomoct** (např. s úklidem, vysázením záhonů).

Na mnohé pak můžeme poukázat (např. na rozbitou autobusovou zastávku, chybějící přechod pro chodce) a **požádat** vedení obce nebo jiné kompetentní dospělé **o řešení**.

skateboardové hřiště

Přečtěte si upravenou ukázku z knížky Jana Švrčka *Strážci Sovího vrchu*. Do třídy šesťáka Peteho přibude nová spolužačka na vozíku Alice. Jediný, kdo se s ní baví a pomáhá jí, je spolužák Roman. Když Alice také Peteho požádá o pomoc a nabídne mu přátelství, Pete váhá. Obává se posměchu bosse třídy a jeho nohsledů…

„Váš spolužák Sýkora píše žádosti, opakovaně je posílá na adresu městského úřadu a žádá o výstavbu dětského hřiště v lokalitě Povodí, konkrétně...," zabořil ředitel Buriánek nos do tiskopisu před sebou, „konkrétně v prosečeném zákrutu řeky za městem. Zpočátku mě ta zpráva zarazila. Říkal jsem si, co takový kluk atakuje městský úřad dopisy, když jsem ale oznámení dočetl do konce, zjistil jsem, že tady pan místostarosta je nápadem nadšený."

„Ano, nám se jeho nápad velmi zamlouvá," ujal se Veselý slova, „chtěli jsme proto Romana Sýkoru a další jeho spolužáky požádat, aby nám pomohli nastínit představu hřiště pro všechny a bez rozdílu věku," použil Romanova slova.

Znovu si přečtěte ukázku a odpovězte na otázky.
1. O co a koho Roman žádal?
2. Proč místostarosta Veselý přišel do školy?
3. Co by podle vás mělo hřiště „pro všechny a bez rozdílu věku" zahrnovat?

ČJ Napište fiktivní dopis, v němž informujete např. starostu obce o nějakém problému a žádáte ho o řešení. Můžete nabídnout i svou pomoc v rozsahu přiměřeném vašemu věku a schopnostem. Dbejte na vhodné oslovení a ostatní náležitosti tohoto slohového útvaru.

Př Říkejte, jak můžeme přispět k ochraně přírody.

Do PS na str. 10 zapište, které věci u vás doma, ve škole, v obci a okolí je třeba zlepšit, a jak k tomu vy sami můžete přispět.

Z Sběrem dat se mohou lidé zapojit i do některých vědeckých výzkumů, např. do projektu Nářečí českých strnadů, v němž dobrovolníci zaznamenávají zpěv strnadů (www.strnadi.cz), nebo do mapování pobytu vlků a rysů na našem území jako tzv. Vlčí/Rysí hlídky (www.selmy.cz).

Jako jednotlivci i jako třída či škola se můžeme zúčastnit každoročního sčítání ptáků pořádaného Českou společností ornitologickou (ČSO, www.birdlife.cz), a přispět tak k výzkumu a účinné ochraně ptáků. Další aktivity ČSO, např. rozvoj ptačích parků a mokřadů nebo zastavení travičů, lze podpořit finančně.

CO MOHU DĚLAT PRO OSTATNÍ?

Z minulého roku víme, že všichni jsme součástí společnosti, od malička žijeme ve vztazích s ostatními lidmi. S tím, jak se k ostatním máme chovat a co od nich naopak můžeme očekávat, nám pomáhají určitá pravidla.

2 Zopakujte si, jaké společenské skupiny znáte. Do kterých patříte? Jaké role zde zastáváte?

3 Jmenujte příklady pravidel. Zopakujte si základní společenská pravidla. Čím se liší od právních norem?

Také je nám již známo, že **pozornost**, **ohleduplnost**, **ochota pomoct** či snaha **udělat radost** jsou právě ty maličkosti, kterými můžeme přispět k tomu, abychom se na světě všichni cítili lépe.

Přečtěte si zkrácenou ukázku z knížky Daphne Mapleové [dafny mejplové] *Psí záchranářky – Poprvé do akce*. Kim a její kamarádky pomáhají v psím útulku. Když hrozí, že jej budou muset zavřít, rozhodnou se jej zachránit.

Když jsem poprvé přišla pracovat do Psího útulku Roxbury Park [roksbery párk], myslela jsem, že si tu budu hrát se psy a zároveň se víc naučím, jak o psy pečovat. A to se určitě stalo. Ale naučila jsem se mnohem víc než jen toto. Naučila jsem se, jak být dobrou kamarádkou. Naučila jsem se, jak se ozvat a snažit se něco změnit, když někdo, pes nebo člověk, potřebuje pomoct. Chtěla jsem se snažit pomáhat psům z útulku a jsem šťastná, že jsme s kamarádkami dokázaly zřídit Psí klub Roxbury Park. Ale útulek mi taky pomohl. Pomohl mi, abych se naučila věřit vlastním nápadům, abych promluvila, když si myslím, že mám co říct. Takže když si myslím, že jsem něco změnila ve své práci, musím říct, že i ta práce změnila mě. A jedno vím jistě: nemůžu se dočkat, co bude dál!

Znovu si přečtěte ukázku, splňte úkoly a odpovězte na otázky.
1. Jaká byla Kimina očekávání, když začala v psím útulku pomáhat?
2. V čem Kim útulek pomohl?
3. Vyberte, jak podle vás práce v útulku Kim změnila: a) už se nechce nic nového učit; b) uvědomuje si, že je schopná věci měnit k lepšímu; c) více věří sama sobě; d) rozvíjí dobré vztahy jen se psy.

Jak se cítíte, když uděláte nějaký dobrý skutek? Myslíte, že provedením dobrého skutku také něco získáte?

ochota – **willingness** [ˈwɪlɪŋnəs]

Porozumění a solidarita

Je přirozené, že někteří lidé jsou nám bližší, máme s nimi podobné zájmy a uznáváme podobné hodnoty. Stávají se našimi kamarády, můžeme **se** na ně **spolehnout**.

4 Zopakujte si, co oceňujeme u kamaráda. Inspirujte se obrázkem.

Popište nějakou situaci, v níž jste se zachovali jako správní kamarádi.

5 Zopakujte si, co jsou hodnoty a co ovlivňují.

Lidi, se kterými si tolik nerozumíme, **respektujeme** a **chováme se** k nim **slušně**.

6 Zopakujte si, jak se máme správně zachovat, pokud jsme svědky šikany.

Lidem v našem blízkém i širším okolí můžeme vyjádřit porozumění, podporu a pomoc, tedy být s nimi **solidární**.

Vyberte si jednu ze situací a zamyslete se, jak se změnil běžný život dané rodiny, co bude potřebovat a jak jí pomoct: a) rodina přišla při požáru o dům; b) syn po úrazu ochrnul; c) rodina musela uprchnout před válkou do cizí země.

Přečtěte si zkrácenou ukázku z knížky R. J. Palaciové [palasijové] *(Ne)obyčejný kluk.* Auggie Pullman [ogi pulmen] nastupuje do páté třídy, ale vlastně půjde do školy poprvé. Dosud se učil doma, kvůli vrozené vadě musel podstoupit mnoho operací a má znetvořený obličej. V ukázce je vypravěčkou jeho spolužačka Summer [samr].
Nápověda výslovnosti: Ximena Chinová [hymena činová], Charlotta Codyová [šarlota kodyjová].

Pár dětí se mě docela vážně vyptává, proč se tolik kamarádím s takovou „zrůdou". Přitom ho vůbec neznají. Kdyby ho aspoň trochu poznali, tak o něm nic takového neřeknou.

„Protože to je fajn kluk," odpovídala jsem. „A neříkej mu tak."

„Ty jsi snad světice, Summer," řekla mi Ximena Chinová před pár dny. „Já bych tohle nedokázala."

„Nic na tom není," odpověděla jsem jí popravdě.

„To tě říďa taky požádal, aby ses s ním kamarádila?" vyzvídala Charlotta Codyová.

„Ne, já s ním kamarádím, protože chci," odpověděla jsem. ...

Nejdřív jsem se k němu posadila z lítosti. Kvůli ničemu jinému. Ocitl se v úplně nové škole a vypadá, jak vypadá. Nikdo s ním nemluvil. Všichni na něj jen zírali. ...

Tak jsem si k němu sedla. Nebylo to žádné velké hrdinství. Štve mě, jak o tom pořád všichni mluví.

Znovu si přečtěte ukázku, odpovězte na otázku a splňte úkoly.
1. Co se Summer nelíbí na chování ostatních?
2. Vyberte, proč se Summer s Auggiem kamarádí: a) požádal ji o to ředitel školy; b) Auggie je dobrý kamarád; c) z lítosti.
3. Vyberte, jaká je Summer. Svá rozhodnutí zdůvodněte. Summer je: *odvážná*, *podezíravá*, *soucitná*, *laskavá*, *vychloubačná*, *bez předsudků*, *nesnášenlivá*, *solidární*.
4. Popište, jak se asi Auggie ve škole cítil.

Ve Slovníku spisovné češtiny vyhledejte, co je „předsudek".

Stalo se vám někdy, že jste v posuzování druhého danému člověku křivdili? Jak jste to zjistili?

tlačítko pro nevidomé u přechodu pro chodce

Být solidární znamená také podržet a podpořit ty, kteří se musí vyrovnávat s různými překážkami a nevýhodami – handicapy [hendykepy]. Mezi handicapy patří např. různé typy tělesného postižení, nemoci, ale také třeba chybějící milující rodina nebo nedostatek peněz na základní životní potřeby.

I když se někteří dokážou s handicapy vypořádat sami, hodně z handicapovaných podporu ostatních členů společnosti potřebuje.

7 Prohlédněte si okolí školy a zkuste určit, zda je bezbariérově řešeno, tedy že se v něm mohou např. lidé na vozíku nebo nevidomí bez problémů pohybovat.

Podpořit je můžeme i účastí na různých dobročinných akcích.

Zajímavým dobročinným počinem pro děti je projekt Čtení pomáhá. Nepotřebujete ani korunu, abyste mohli každý rok rozdělit 10 milionů korun na různé charitativní projekty. Stačí, abyste rádi četli a zaregistrovali se na www.ctenipomaha.cz. Po úspěšném vyplnění testu, že jste knihu skutečně četli, obdržíte kredit 50 korun, který můžete věnovat na jeden z nominovaných dobročinných projektů.

8 Prohlédněte si obrázek a odhadněte, kterých projektů se myšáci účastní, aby podpořili handicapované.

solidarita – **solidarity** [ˌsplɪˈdærəti]

Přímou pomoc (např. při přecházení či nastupování do tramvaje) handicapovaným nabídneme, ale nikdy nevnucujeme! Pomoc však rozhodně poskytneme v situacích, kdy handicapovanému hrozí bezprostřední nebezpečí, např. když je těsně před ním výkop neohraničený zábranami nebo když k němu couvá na chodníku automobil.

Zjistěte, co je paralympiáda, pro koho je určena, kdy se koná a které disciplíny zahrnuje. Představte třídě nejúspěšnější české paralympioniky.

Také handicapovaní mohou pomáhat. V roce 2018 vznikl projekt Návštěvy POTMĚ, kdy zrakově postižení navštěvovali osamocené seniory v domácnostech a pečovatelských službách. Povídali si s nimi, společně zpívali nebo chodili na procházky. Projekt měl takový úspěch, že zrakově postižení založili sociální podnik Spolu s vámi, z. ú., v němž tyto služby dále organizují.

Jiří Ježek

„Malé“ skutky

Někdy se můžeme setkat s názorem, že na dobré skutky není dost času, peněz, sil na přípravu. Měli bychom si ale uvědomit, že často stačí velmi málo a i ten nejmenší čin – podržení dveří, pomoc s těžkou taškou, zájem o to, jak se dotyčnému daří, či dokonce jen hezké pozdravení – může ostatním zlepšit celý den.

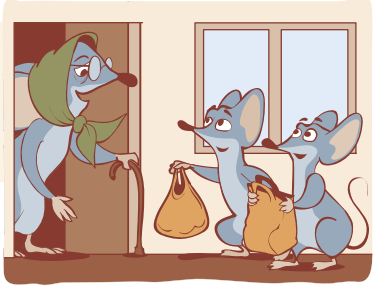

V projektu Dětský čin roku jsou oceňovány a zveřejňovány dobré skutky a hrdinství žáků základních škol, speciálních základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií. V roce 2021 proběhl již 17. ročník. Jeden z vítězných příběhů zveřejněných na stránkách www.detskycinroku.cz uvádíme pro inspiraci níže, další si můžete přečíst v PS na str. 11.

Přečtěte si zkrácený příběh oceněný v projektu Dětský čin roku 2020.

Jednoho dne jsme se já a můj dobrý kamarád Tadeáš Malík rozhodli, že půjdeme udělat dobrý skutek.

Naproti naší škole je domov důchodců a tak nás napadlo, že bychom mohli udělat radost starým lidem a trochu je rozveselit. Dohodli jsme se, že nakoupíme malé pohoštění pro babičky a dědečky, v Ikey jsem koupil umělou kytku a z domu vzal stolní hru „Člověče, nezlob se“. ...

Sestřička nás zavedla do společenské místnosti. Přestože nás babičky vůbec neznaly, měly z naší návštěvy ohromnou radost. Jedna z nich byla na vozíčku, protože neměla nohy. Jmenovala se Růženka. Přestože jí bylo 92 let, byla velice šikovná.

První část naší návštěvy jsme si s babičkami povídali, byly moc příjemné a spokojené. Nabídli jsme jim pohoštění, které jsme pro ně nakoupili. Vykládaly nám o svém dětství, jaký mají nyní program v domově důchodců, o svých rodinách a vnoučatech a co rády dělají. Pak jsme s nimi začali hrát hru „Člověče, nezlob se“ a byla to s nimi fakt zábava. Babička, která hru vyhrála, dostala ode mě tu kytku. Byla to právě Růženka. Všechny nás to bavilo tak moc, že se nám ani nechtělo odcházet. ...

Když se naše návštěva blížila ke konci a museli jsme se rozloučit, dokonce došlo i na slzy. Babičky nám řekly, jak je naše návštěva potěšila, že se necítily samy, že jsme prima kluci. ...

Došlo nám, jak takový malý skutek udělá velkou službu, když je někdo starý a sám. Přitom stačilo tak málo – trocha času a dobrý nápad.

(Babičky, Sebastian Ryška, 12 let, ZŠ Slezská Ostrava; Dětský čin roku.cz, upraveno)

Znovu si přečtěte příběh, odpovězte na otázky a splňte úkol.

1. Jak se kluci na návštěvu připravili?
2. Jak návštěva probíhala?
3. Splnila návštěva svůj účel?
4. Jaký z ní měli kluci pocit?
5. Vysvětlete, co si kluci nakonec uvědomili.

Do PS na str. 11 zapisujte dobré skutky, které jste v jednotlivé dny týdne vykonali.

Ochrana zdraví a života

Všímavost, **odpovědnost** a **ochota pomoct** mohou dokonce **uchránit před nebezpečím či zachránit život**.

V krizových situacích, jako jsou dopravní nehody nebo živelní pohromy (např. povodeň, tornádo, požár), bychom měli **přivolat pomoc** a **chovat se zodpovědně**: dodržovat pokyny pověřených osob, zbytečně neriskovat a upozornit na nebezpečí i ostatní.

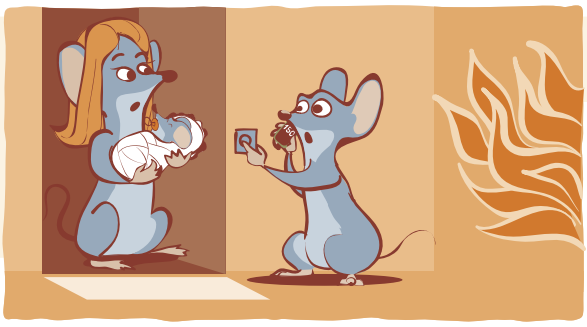

Zopakujte si zásady telefonování na tísňové linky.

Které nebezpečné situace jste zažili? Jak jste se v nich zachovali? Kdo vám pomohl?

skutek, čin – **act, action** [ækt, ˈækʃn]

CO SPOLEČNĚ DOKÁŽEME?

Ve škole nebo ve třídě můžeme zkusit společně uspořádat a zorganizovat akci pro více lidí. Jestliže si **úkoly rozdělíme** podle svých možností a schopností, **dokážeme** uskutečnit **víc** než jako jednotlivci.

9 Jak již bylo řečeno, lidé vyvíjející nějakou prospěšnou činnost se často sdružují do různých spolků atd. Zamyslete se, proč se lidé sdružují, aby společně podnikali něco prospěšného. Uveďte více důvodů.

Nejprve se domluvíme, **komu a jakým způsobem** bychom chtěli udělat radost (např. koncert pro seniory v domově důchodců, představení pro děti, adventní/velikonoční dílna pro rodiny s dětmi). Pokud chceme někomu pomoct finančně, můžeme uspořádat tzv. **dobročinnou akci**.

Ujasníme si, co všechno bude třeba **zajistit** (např. místo, kde se akce bude konat, občerstvení, doprovodný program, zboží na jarmark, týmy na turnaj, trasu pro běh, materiál pro dílny, pořadatele, pozvánky, propagaci, fotografa, úklid po akci).

Rozdělíme si **úkoly** a vytvoříme **časový plán**, abychom věděli, kdy je reálné akci uspořádat.

Po proběhnutí akce **informujeme zúčastněné** o tom, zda a jak splnila svůj účel.

Příklad

Účel:	darovat peníze útulku pro opuštěná zvířata
Způsob:	dobročinný jarmark
Zajistit:	školní tělocvičnu, zboží, propagaci
Čas:	6 týdnů (kvůli výrobě)
Rozdělení úkolů:	výroba zboží – všichni v hodinách VV a PV
	plakáty – Anežka a Martin
	přivítání u vchodu – Barča a Petr
	prodavači – Lukáš, Kája, Ema, Olga, Dan
	fotodokumentace – Lucka a Max
	zpráva do místních novin – Ondra a Lenka

Dobročinnými akcemi jsou např. koncert, divadelní představení, sportovní turnaj nebo běh, u nichž je **výtěžek** ze vstupného věnován tomu, komu chceme pomoct. Podobně také můžeme darovat tržbu z jarmarku s výrobky, které jsme společně zhotovili ve škole nebo doma (perníčky, pytlíčky na koření, zdobené skleničky např. na marmelády, vánoční a velikonoční ozdoby či přání apod.).

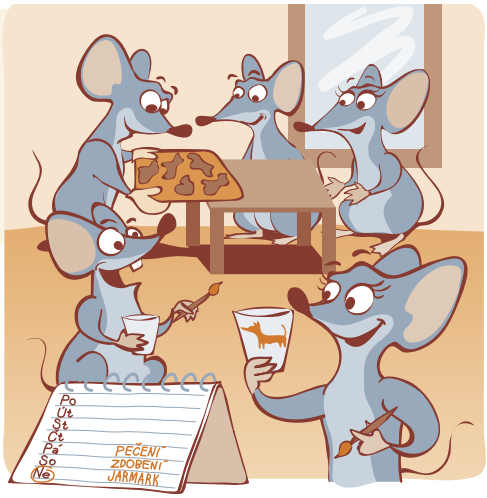

ČJ Vytvořte pozvánku na dobročinnou akci se všemi potřebnými údaji: název akce, (kdo ji pořádá), kdy a kde se akce koná, účel akce, informace o vstupném.

VV K dané akci vytvořte plakát.

Je třeba, aby někdo průběžně kontroloval, že všechny přípravy běží, jak mají, a nevytváří se prodlevy.

ČJ Napište zprávu o průběhu akce. Zhodnoťte, do jaké míry se podařilo splnit účel akce, a vyjádřete i poděkování účastníkům.

M Žáci 5. B na dobročinném jarmarku prodávali perníčky, které upekli, a sklenice na marmeládu, které nazdobili.

a) Nakoupili 120 sklenic (balení po 12 ks / 88 Kč) a 120 víček (balení po 10 ks / 21 Kč), 2 balení barev na sklo (1 balení / 119 Kč). Sklenice po nazdobení prodávali 1 kus za 30 Kč. Prodali všechny sklenice. Kolik korun získali?

b) Na perníčky spotřebovali: 3 kg mouky (1 kg / 17,90 Kč); 18 ks vajec (1 ks / 3,30 Kč); 900 g másla (250 g / 42,90 Kč); sklenici medu (182 Kč); 1 080 g moučkového cukru (1 kg / 18,90 Kč); 1 krabičku kakaa (36,90 Kč); 4,5 balíčku kypřicího prášku (1 balíček / 12,90 Kč); 5,5 balíčku perníkového koření (1 balíček / 19 Kč). Museli nakoupit vždy celá balení, elektřinu apod. platila škola, formičky a zdobení měli z domu. Všechny perníčky prodali za 6 048 Kč. Kolik korun získali?

Občanskou společnost tvoří lidé, kteří se starají o místo, kde žijí, a kterým záleží na tom, aby oni sami i lidé v jejich okolí mohli vést naplněný a smysluplný život. Lidé s těmito cíli se často sdružují do různých spolků, skupin či neziskových a charitativních organizací.

Každý z nás může pozorností a ohleduplností činit život hezčím. Všímavost, odpovědnost a ochota pomoct mohou někdy dokonce život zachránit.

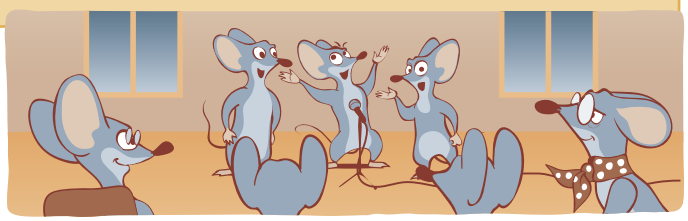

1. Jak spolu souvisejí demokracie a občanská společnost?
2. Jak můžeme podpořit handicapované?
3. Jak se chováme v nebezpečných situacích?
4. Prohlédněte si úvodní schéma a shrňte, co jste se v této kapitole naučili.

dobročinnost – **charity** [ˈtʃærəti]

4. MÉDIA A MY

CO JSOU TO MÉDIA?

Média jsou **komunikační prostředky**, které umožňují **přenos informace** mezi nejméně dvěma stranami.

1 Zopakujte si, co je komunikace. Víte, co patří k mimoslovní komunikaci? Jak správně konverzujeme?

Pomocí kterých médií komunikujete s kamarády, rodiči či prarodiči?

Masmédia (masová média)

Média, která **oslovují velký počet** lidí, označujeme jako masmédia (masová média) nebo **hromadné sdělovací prostředky**.

ČJ Ve Slovníku spisovné češtiny vyhledejte významy slova „masa“ a použije je ve větách.

Mezi hromadné sdělovací prostředky patří televize, rozhlas, noviny, časopisy, internet, knihy, fotografie, film apod. **Sdělují a šíří informace**, nabízejí i kulturní a zábavné pořady. Zahrnují i reklamu.

2 Zamyslete se, jaký je rozdíl v komunikaci masových médií a v běžné mezilidské komunikaci.

VI Vysvětlete význam rozšíření knihtisku a jeho vliv v době jeho šíření. Která další masmédia z historie znáte?

Z V některých masmédiích nemusí být obsah vytvářen profesionálními novináři a redaktory, ale např. na sociálních sítích může sdělení a vůbec veškerý obsah vytvářet kdokoli.

Jmenujte příklady tištěných novin, zpravodajský serverů na internetu, televizních či rozhlasových stanic.

Masmédia hrají významnou roli **během mimořádných událostí** (např. přírodní pohromy, pandemie), kdy je pro celou společnost velmi důležitá rychlá, přesná a pravdivá informovanost obyvatel.

@ Vyhledejte příklady zpráv o mimořádných událostech.

Veřejnoprávní média (média veřejné služby)

Veřejnoprávní média jsou média, která mají **sloužit široké veřejnosti**. Musí proto plnit **více povinností** než soukromá média: vytvářet vyváženou nabídku pořadů pro všechny skupiny obyvatel (starší, mladší, zástupce menšin či náboženských vyznání apod.) a **rozvíjet jejich kulturní** a **společenské povědomí**.

Z Podobně jako v ostatních demokratických zemích je v České republice fungování veřejnoprávních médií dáno zákonem.

noviny – **newspaper** [ˈnjuːzpeɪpə(r)]

V České republice jsou veřejnoprávními médii **Česká televize** (**ČT**), **Český rozhlas** (**ČRo**) a **Česká tisková kancelář** (**ČTK**).

ČTK je národní tisková a informační agentura, jejímž úkolem je poskytovat objektivní* a všestranné informace.

@ V programu ČT nebo ČRo vyhledejte příklady pořadů, které jsou podle vašeho názoru určeny pouze úzké skupině diváků/posluchačů.

Diskutujte o tom, zda a proč je důležité, aby existovaly programy pro všechny obyvatele ČR.

Veřejnoprávní média jsou financována **z veřejných prostředků**, protože v rámci svých závazků nabízejí i programy, které jsou málo populární a často ztrátové (dokumentární pořady, pořady pro menšiny, pro neslyšící apod.).

@ ČTK si vydělává na svůj provoz prodejem agenturního zpravodajství, ČT a ČRo získávají většinu financí z tzv. koncesionářských poplatků, které mají ze zákona odvádět všechny domácnosti s televizním a rozhlasovým přijímačem. Zjistěte, kolik stojí roční poplatek za rozhlas a kolik za televizi.

Soukromá média

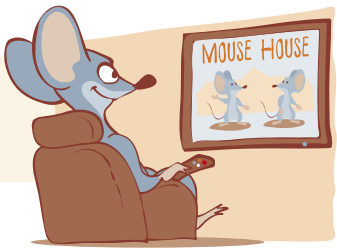

V České republice je **většina médií soukromá**. Vlastník provozuje média tak, aby z toho měl **zisk** nebo aby mohl **ovlivnit názory** ve společnosti, popřípadě získat moc či prospěch pro své další podnikání.

Čím mohou být sdělení v médiích patřících konkrétním vlastníkům ovlivněna?

@ Zjistěte, komu patří média, která sledujete.

Soukromá média většinou zprostředkovávají informace **povrchnější** formou a zaměřují se spíš na zábavné pořady. Snaží se o co nejvyšší sledovanost a nejdelší čas strávený na svých internetových serverech, protože zdrojem jejich příjmů je především reklama.

3 Zamyslete se, jak souvisí oblíbenost pořadů a návštěvnost internetových stránek s příjmy masmédií.

Seriózní a bulvární média

Média můžeme zjednodušeně rozdělit na seriózní a bulvární.

Seriózní média se nás snaží **informovat**, dbají na **věcnost** a **objektivnost**, na dobrou úroveň zábavy.

Bulvární média spíše usilují o to, aby v nás **vyvolaly emoce**, pobavily nás, bývají **povrchní**, zaměřené na **senzace a skandály**.

Uveďte příklady seriózních a bulvárních médií.

Z Postupy seriózních a bulvárních médií v sobě spojuje tzv. infotainment (z angl. information [informejšn] – informace + entertainment [entrtejnment] – zábava). Snaží se předat základní informace zábavnou (práce s emocemi) a populární formou (schémata, fotografie).

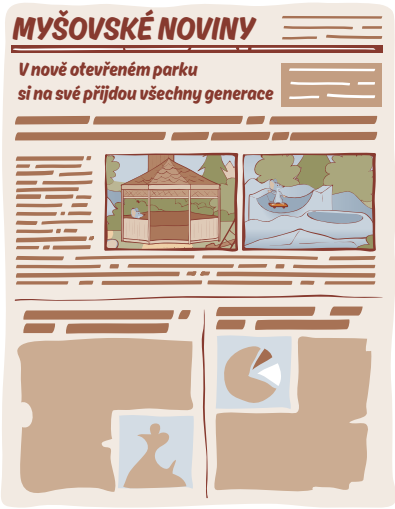

Zda se jedná o zprávy seriózních (snažící se o věcnost a objektivnost), či bulvárních médií, můžeme většinou odhadnout již **podle titulku**.

4 Prohlédněte si obrázek a odhadněte, které noviny jsou bulvární plátek a které jsou seriózní.

5 Prohlédněte si znovu obrázky novin a zamyslete se, čím se bulvární plátek a seriózní noviny liší na první pohled.

Média jako hlídací pes demokracie

Úkolem veřejnoprávních a jiných nezávislých médií je **sledovat a kritizovat** ty, kteří mají nějakou moc (vládu a další politiky, policisty, manažery státních podniků atd.), a **upozorňovat na** jejich **chyby a nepravosti**.

Proč jsou média označována jako hlídací pes demokracie?

soukromý – **private** [ˈpraɪvət]

* *nestranné, nepředpojaté, nezaujaté*

JAK NÁS MÉDIA OVLIVŇUJÍ?

Média nám nabízejí informace, na základě kterých **si utváříme naši představu** o světě. Formují naše hodnoty a ovlivňují naše pocity, **názory** a **životní styl**.

Zapište do PS na str. 13, která média a jakým způsobem provázejí váš den. Doplňte také, která média využívají ostatní členové domácnosti a jak často.

6 Zkuste vysvětlit, jak mohou média ovlivnit naše pocity či názory. Uveďte příklady, kdy se to tak stalo vám nebo členům vaší rodiny.

Musíme si však uvědomit, že **média** vždy **nezobrazují skutečnost přesně**. Jedním z prvních důvodů je, že každý z nás vnímá stejnou událost nebo věc trochu jinak, „svýma očima“.

Vyberte jednu událost, které jste se všichni zúčastnili (např. školní výlet). Každý samostatně zapište, které tři věci se vám na akci zdály nejdůležitější. Své zápisky porovnejte.

Fakt, že média často záměrně i nezáměrně zobrazují skutečnost zkresleně, neznamená, že bychom je neměli využívat. Naopak, ochudili bychom se tak o jiný pohled nebo nové informace. Ale neměli bychom slepě přejímat vše, co čteme, slyšíme a vidíme. Měli bychom být obezřetní a být si možného zkreslení vědomi.

Jak se nás média snaží zaujmout

Jak víte, média nás jako diváky a čtenáře potřebují, a tak se nás snaží **upoutat** a získat. Proto autor text, video a další mediální obsah přizpůsobuje tomu, aby **oslovil nějakou skupinu** (teenagery, rodiče s malými dětmi, lidi ve středním či důchodovém věku). Vybírá podle toho slova, která použije, nebo co při popisu události zmíní a zdůrazní.

7 Přečtěte si krátké články a určete, který z nich je neutrální zprávou. Které skupiny osob se ostatní texty snaží zaujmout? Podle čeho jste to poznali?

a) V Myšově byl dnes slavnostně otevřen nově upravený park. Na chodnících byla položena nová dlažba, po stranách umístěny lavičky a doprostřed parku postaven malý altán. Dětské hřiště bylo rozšířeno o moderní herní prvky. V dosud nevyužívaném prostoru v severozápadní části bylo vystavěno skateboardové hřiště.

b) Relaxaci uprostřed velkého množství zeleně ode dneška nabízí nově upravený park v Myšově. Cestičky s protiskluzovou dlažbou mají bezbariérové řešení, a procházky si tak zde užijí i myšáci se sníženou pohyblivostí. K odpočinku vybízejí pohodlné lavičky, v případě nepříznivého počasí lze k posezení využít altán, v němž jsou umístěny i stolky s šachovnicemi.

c) Skvělou zprávu máme pro všechny příznivce adrenalinového trávení volného času! V nově upraveném parku v Myšově můžou totiž ode dneška využívat suprově vybavený skatepark. Luxusní beton, rádius, bangy, bendy i raily a dokonale tvarovaný bowl (bazén) ocení nejen milovníci skateových prken, ale i kol a koloběžek.

d) V Myšově je k dispozici další místo, kde s dětmi můžeme strávit skoro celý den. V nově upraveném parku je dětské hřiště obohaceno o moderní houpačky, skluzavky a prolézačky. Dětem se jistě zalíbí pestré a nápadité provedení všech herních prvků. Jejich bezpečnost byla důkladně prověřena odbornými techniky.

Napište krátké texty o školním výletě: a) pro své kamarády; b) pro učitele; c) pro rodiče. Texty srovnejte a uveďte, v čem se liší.

Která zpráva vás nedávno zaujala? Čím?

bulvární – **tabloid** [ˈtæblɔɪd]

Manipulace

Zprávy by měly být neutrální a objektivní. Někteří autoři je však záměrně píšou takovým způsobem, aby nás ovlivnili. Nenápadně nám v textu **podsouvají** nějaké **přesvědčení**, ať už výběrem faktů, nebo volbou jazykových či obrazových prostředků. Proto bychom si měli všímat, co chce vlastně autor sdělit a zda používá nějaké prostředky k tomu, aby s námi **manipuloval**.

V seriózních masmédiích jsou články uvádějící názory a postoje autorů zřetelně označeny jako „komentáře“.

ČJ Ve Slovníku spisovné češtiny najděte významy slova „manipulace“. Slovo v různých významech použijte ve větách.

8 Přečtěte si oba texty, srovnejte, jakým dojmem na vás působí. Který je neutrální a který manipulativní? Jak autor manipulativního textu pracuje s příčinami a následky? Jak využívá předsudky?

a) Naši šikovní zemědělci poskytli práci myšákům ze sousedního pole. Snad se u nás něco přiučí. Každému však musí být jasné, že myšáci s flekatými ocásky, kterých žije u sousedního pole nejvíce, nebyli nikdy dost pracovití. Je to zřejmé i z letošní směšně nízké úrody na jejich poli.

b) Díky tomu, že se výstavba lidské silnice přesunula na sousední pole, můžeme u nás počítat s mimořádnou úrodou. Zpracovatelé obilí proto potřebují další pracovníky na výpomoc. Ujmou se jí myšáci ze sousedního pole. Tam bude naopak úroda podprůměrná kvůli zničení pole lidskou technikou.

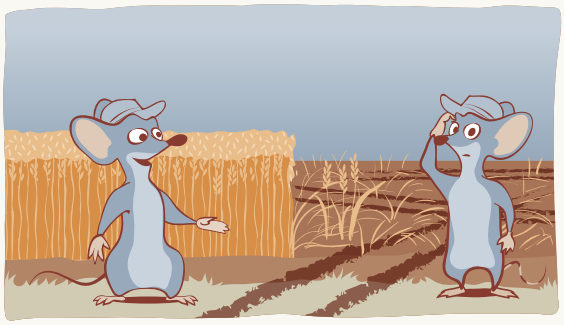

Ani filmové nebo fotografické reportáže nemusí ukazovat skutečnost. Mohou se zásadně lišit na základě sestříhaných momentů dané situace, výběrem míst, která jsou vhodná pro potvrzení autorovy představy a toho, co nám chce sdělit.

9 Prohlédněte si obrázky. Nejprve popište, jak podle vašeho názoru vypadá myšákův pokoj. Pak popište, jaké dvě představy o pokoji byly výběrem prvků vytvořeny.

a

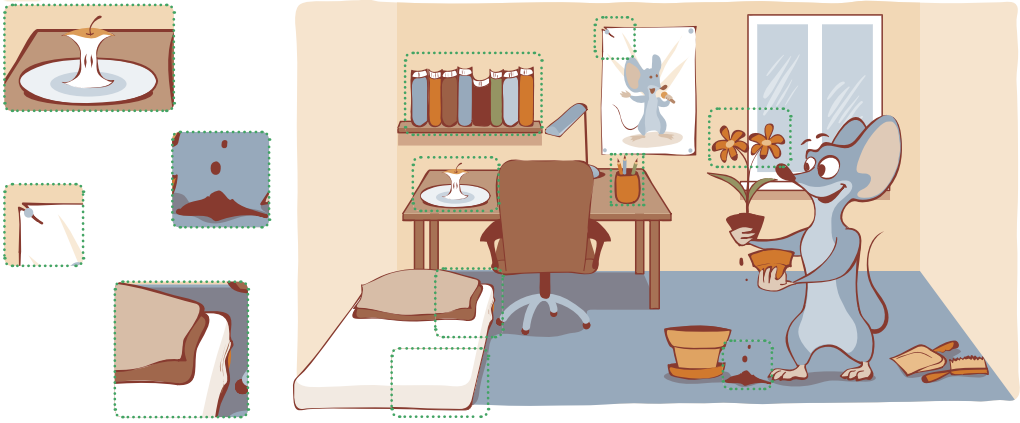

b

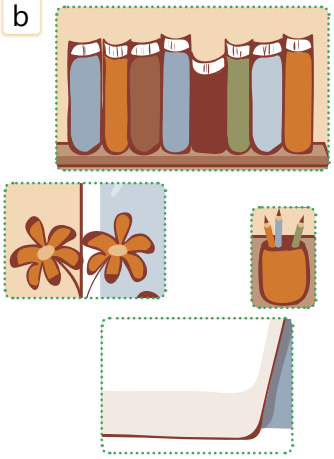

Hoaxy [houksi] a fake news [fejk ňús]

Hoaxy a fake news jsou zprávy založené na **nepravdě**.

Jako hoaxy jsou označovány **poplašné zprávy**, **výmysly** a žerty, jejichž šíření vede ke **strachu**, k vytváření **předsudků** a **křivdění**, v případě nebezpečných rad i k **ohrožení** zdraví.

Vymyslete zprávy o výskytu jednorožců ve volné přírodě. Přečtěte je před třídou a hlasujte, která z nich je nejpřesvědčivější a nejsnáze uvěřitelná. Společně určete proč.

10 Přečtěte si nadpisy hoaxů. Odhadněte, proti komu/čemu se zvedl odpor u těch, kteří je považovali za pravdivé.

EU chce zakázat Krtečka!

Po testech na COVID-19 našel v nose čip!

Fake news bývají vytvářeny se záměrem ovlivnit veřejné mínění. **Očerňují** názorové či politické konkurenty a **strach**, **paniku a nesnášenlivost** vyvolávají **úmyslně**.

Nevěřte všem zprávám, které se k vám dostanou! Přemýšlejte o tom, zda jsou věrohodné. Ověřte si informace i z dalších zdrojů. Přehled o tom, které hoaxy se šíří, najdete např. na www.hoax.cz.

manipulace – **manipulation** [mə¸nɪpjuˈleɪʃn]

Informační bublina

Média nám umožňují rozšiřovat si a rozvíjet naši představu o světě a dění kolem nás. Bohužel je zdokumentováno, že v článcích či diskusích na sociálních sítích, které si vyhledáváme, většinou **hledáme** pouze potvrzení či **podporu našeho názoru**.

- Kdy jste naposledy vyhledali článek nebo text, který vůbec neodpovídá vašemu názoru nebo představám o zábavě. Co vás k tomu vedlo?

Využívají toho i internetové vyhledávače a sociální sítě, které nám nové odkazy nabízejí na základě našeho předchozího vyhledávání a čtení. Zůstáváme tak v tzv. **informační bublině**, tedy v uzavřeném prostoru se stále stejnými typy zpráv a názorů.

- Všímejte si a do PS na str. 14 zapisujte, které stránky na internetu navštěvujete a proč.

JAK NÁS OVLIVŇUJE REKLAMA?

Reklama se v nás snaží **vzbudit dojem**, že věc, kterou představuje, potřebujeme, abychom se cítili dobře nebo aby nás okolí uznávalo. Chce nás přivést k tomu, abychom si danou věc **koupili** či uvedenou službu **využili**. Často si ani nemusíme uvědomovat, že jsme reklamou ovlivněni.

- Myslíte si, že podléháte reklamě? Dostali jste někdy chuť na potraviny, které byly v reklamě? Snažili jste se přesvědčit rodiče, aby vám koupili zboží, které jste viděli v reklamě?
- 11 Jmenujte příklad reklamy na zboží a reklamy na službu.
- Do PS na str. 14 zapište typy reklamy, se kterými jste se setkali během jednoho týdne.
- Než si koupíte nějaký výrobek, položte si otázky: Proč tento výrobek kupuji? Skutečně ho potřebuji? Pokud ano, je tato značka výrobku opravdu nejlepší? Nemyslím si to jen kvůli reklamě?

S reklamami se setkáváme **všude kolem nás**: na internetu, v tisku, v televizi, ve filmech a seriálech (tzv. product placement [prodakt plejsment] – umístění výrobku), v rozhlase, na letácích a reklamních předmětech i na ulici (na billboardech, na zastávkách MHD, na plakátech, na některých autech, …).

reklamní plakát A. Muchy

- Z Na konci 19. století se zdařilými reklamními plakáty proslavil český malíř Alfons Mucha.
- VV Vytvořte reklamní plakát na výrobek, který denně používáte (např. zubní pasta, propiska).
- Vyberte si jednu televizní reklamu a vytvořte přehled, na jakou skupinu podle vás cílí, čeho přitom využívá (např. vlastnosti jako něha, síla, odvaha, pořádkumilovnost), na které hodnoty odkazuje (např. ekologie, rodina, nezávislost), zda je nápaditá, jak využívá komentář, slogan či hudební doprovod, jaké postavy, popř. které osobnosti v reklamě vystupují, …
- M Při sledování filmu v TV změřte stopkami časy reklam. Zapište, jak dlouho trval samotný film a jak dlouho trvaly reklamy. Poměr obou časů vyjádřete zlomkem.
- Vyberte si jeden seriál nebo film a zapisujte si, které značky se v něm objevují (např. auto, jogurt, počítač). Všímejte si, zda výrobky, které se v jednotlivých seriálech/filmech objevují, odpovídají skupině diváků, kteří je rádi sledují.

JAKÁ JSOU ON-LINE NEBEZPEČÍ?

- Jaké internetové stránky a které sociální sítě navštěvujete nejvíce? Které zdroje informací (např. pro referáty) používáte?

On-line sdělené informace = veřejné informace

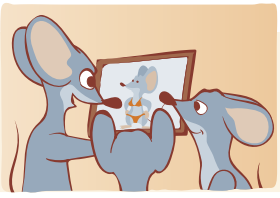

Všechny informace, které na internetu poskytneme, tedy naše osobní údaje, fotografie, videa a názory, se stávají **informacemi veřejnými**. Mohou si je prohlížet a dál sdílet **i neznámí lidé** a mohou být snadno zneužity. Je třeba si pečlivě rozmyslet, co a komu chceme o sobě sdělovat.

- Co na internetu zveřejníme, bývá velmi obtížné vzít zpět. I když např. fotku nebo nevhodný komentář odstraníme, někdo si je mezitím mohl stáhnout nebo udělat printscreen [pryntskrýn] obrazovky (vyfotit ji) a sdílet dál.
- Do PS na str. 15 zapište, jaké informace a jakým způsobem můžeme sdělovat na internetu, abychom co nejméně riskovali jejich zneužití. Praktické tipy najdete na www.bezpecnyinternet.cz a www.e-bezpeci.cz.
- Představte výhody a nevýhody internetu a sociálních sítí.

reklama – **advertising** [ˈædvətaɪzɪŋ]

Sebe i informace o nás chráníme také tím, že nikomu (ani kamarádům) nesdělujeme důležitá hesla a neotvíráme přílohy a odkazy od neznámých odesilatelů.

Jaká nebezpečí při otevírání příloh a odkazů ode neznámých odesilatelů hrozí?

Přečtěte si příběh o možných důsledcích prozrazení hesla.

Na základní škole na Klatovsku se kyberšikany dopustily žačky 4. třídy. Oběť svým spolužačkám v dobré víře prozradila své heslo, aby jí na profil na sociální síti nahrály fotky, protože ona sama to neuměla. Tři spolužačky však na její profil nahrály fotky, které rozhodně zveřejnit nechtěla. Navíc kolonky typu „oblíbené jídlo", „oblíbená kniha" nebo „záliby", původně vyplněné obětí, přepsaly vulgárními komentáři. Nakonec změnily heslo, takže spolužačka neměla šanci se svým profilem cokoli dělat. Případ vyšel na povrch poté, co se oběť po několika dnech svěřila učiteli, k němuž měla důvěru.

(Kyberšikanu u žáků nikdy nepodceňujte, Zapojme všechny.cz, 23.června 2020, upraveno)

Znovu si přečtěte text a odpovězte na otázky.

1. Jakou chybu udělala dívka hned na začátku?
2. Jak tuto chybu napravila?

Falešná identita

Většina provozovaných chatů [četů] probíhá v **anonymitě**, lidé na nich vystupují pod přezdívkami. Nikdy jistě **nevíme**, **s kým** vlastně ve skutečnosti **komunikujeme**.

12 Pokud se chceme osobně setkat s někým, s kým se známe jen přes internet, přizveme na první schůzku rodiče nebo jiné důvěryhodné dospělé. Zamyslete se, jaké nebezpečí by vám při setkání s neznámou osobou o samotě mohlo hrozit.

Kyberšikana

Kyberšikana využívá k šikaně informační a komunikační technologie, především mobilních telefonů a internetu. Tento druh šikany může být o to horší, že před ní **oběť nemůže uniknout** ani doma a že **se velmi rychle šíří**.

Přečtěte si příběh o jednom z případů kyberšikany.

„... Myslím, že nejdříve to začalo jen běžnými posměchy, to jsem nebrala moc vážně. Jenže pak to gradovalo," svěřila se napadená dívka. Pak začali spolužáci přidávat sprosté nadávky a vše, co dívka řekla, bylo zesměšněno. Při hodinách ji začali fotografovat. Nakonec spolužáci začali její fotky nahrávat na sociální síť. Byly to různé momentky, které pak upravovali a zesměšňovali.

(Zpověď oběti kyberšikany: Zažila jsem peklo, smála se mi celá škola, TN.cz, 13. dubna 2016, upraveno)

Znovu si přečtěte text a odpovězte na otázky.

1. Jaké technologie útočníci využívali, aby dívku trápili?
2. Jaké pocity dívka zažívala?
3. Co byste měli udělat, kdybyste zjistili, že tak spolužáci někoho trápí?

Útočník může svou oběť i **vydírat** nebo sexuálně **obtěžovat**.

O pomoc žádáme důvěryhodného dospělého, Linku bezpečí nebo Policii ČR.

13 Zopakujte si číslo na Linku bezpečí a Policii ČR.

Závislost

Na on-line komunikaci si můžeme vybudovat závislost stejně jako na drogách.

Do PS na str. 15 zapište, kolik hodin denně/týdně strávíte na internetu a jakým aktivitám se na něm denně věnujete.

Př Které další typy závislosti znáte?

Komunikační prostředky, které oslovují velký počet lidí, označujeme jako masmédia. V ČR máme média veřejnoprávní i soukromá média. Někteří autoři nám mohou v masmédiích podsouvat nějaké přesvědčení a manipulovat s námi. Na internetu se chováme obezřetně.

1. Jak se nás média snaží zaujmout?
2. Čím se liší seriózní a bulvární média?
3. Co jsou hoaxy a fakenews?
4. Jaká nebezpečí nám na internetu hrozí?
5. Prohlédněte si úvodní schéma a shrňte, co jste se v této kapitole naučili.

závislost – **addiction** [ə'dɪkʃn]

CO VÍME O SLOVENSKU?

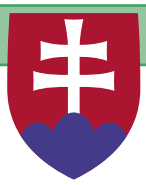

- Určete polohu Slovenska v rámci Evropy. Se kterými státy sousedí?
- Zjistěte, kolik má Slovensko obyvatel, a údaj zapište do PS na str. 20.
- 1 Z legendy na str. 31 zjistěte, zda je Slovensko jednotný stát, či federace.

Slovensko (Slovenská republika) je zemí, se kterou nás pojí mnoho společného. Naše vazby se vytvořily zejména v minulém století, kdy jsme byli součástí jednoho státu.

Bratislavský hrad

- VI Do kterého roku jsme byli se Slovenskem v jednom státě?
- @ Kdo v současnosti zastává funkci prezidenta?

Na Slovensku je úředním jazykem **slovenština**. Platí se tam **eurem**.

- Rozumíte slovenštině? Které slovenské hudební skupiny znáte?
- @ Zjistěte, které další jazyky občané Slovenska používají.

Hlavní město – Bratislava

Hlavním městem Slovenska je Bratislava. Je důležitým správním a kulturním centrem a významným dopravním uzlem. Nachází se zde několik univerzit a vysokých škol, mezi nejvýznamnější patří Univerzita Komenského.

- Vyhledejte, na které řece Bratislava leží.
- @ V jedné z městských částí Bratislavy se nachází jeden z nejstarších hradů na Slovensku – Devín. Zjistěte, zda někdy patřil některému z českých králů.

Most SNP* v Bratislavě

Univerzita Komenského

Devín

- VI Zopakujte si, kdo byl Jan Amos Komenský, jehož jméno bratislavská univerzita nese.
- Z Město Bratislava nese své jméno teprve něco málo přes sto let. V období zániku Velké Moravy bylo v Salcburských letopisech zmiňováno jako „Brezalauspurc“. V následujících staletích bylo město začleněno do Uherského království, stalo se svobodným královským městem pod maďarským názvem „Pozsony“ [požoň], později se stalo dokonce uherskou metropolí a až do roku 1848 zde sídlil uherský sněm. Německy se město nazývalo „Pressburg“ [presburk] a Češi mu říkali „Prešpurk“. Po vzniku Československa Slováci žijící v USA a slovenští legionáři město označovali jako „Wilsonovo město“, aby připomínalo amerického prezidenta Woodrowa Wilsona [vudroua vilsna]. Nakonec byly zohledněny obrozenecké snahy v 19. století, které se vracely k nejstaršímu známému názvu a ke slovanským kořenům, a bylo schváleno jméno Bratislava.
- Vyhledejte další významná slovenská města: Košice, Nitra, Prešov, Žilina, Banská Bystrica, Trenčín a Trnava.

 Slovensko – **Slovakia** [slə'vækiə]

* *SNP – Slovenské národní povstání*

Povrch a vodstvo

Severní a střední část Slovenska zaujímají pohoří, nejvyšší z nich jsou **Vysoké Tatry**. Nížiny se rozkládají především v jižní a východní části.

- Vyhledejte Vysoké Tatry, Nízké Tatry, Bílé Karpaty, Malé Karpaty, Slovenské rudohorie, Malou Fatru a Podunajskou nížinu.
- Vyhledejte nejvyšší bod Slovenska – Gerlachovský štít (Gerlach). Do tabulky v PS na str. 20 zapište, jaké výšky dosahuje.

Gerlachovský štít

Slovenskem protéká významná evropská řeka **Dunaj**, který spolu s **Moravou** tvoří slovenskou jihozápadní hranici. Nejdelším slovenským vodním tokem je **Váh**. Na Slovensku jsou častá horská jezera.

- Vyhledejte uvedené řeky a dále Hron, Hornád, Ipeľ, Nitra, Ondava, Laborec, Slaná, Dunajec.
- Vyhledejte vodní nádrže Zemplínska šírava, Orava, Gabčíkovo, Liptovská Mara, Kráľová.
- Vyhledejte Štrbské pleso, Popradské pleso.

Štrbské pleso

Zemědělství a průmysl

Na Slovensku se pěstují hlavně obiloviny, také brambory a zelenina. Pro jižní oblasti je typické pěstování vinné révy. Významný je tam strojní, zejména automobilový průmysl.

Kulturní a přírodní krásy

Na Slovensku najdeme mnoho kulturních památek, některé z nich jsou zapsány na Seznamu památek UNESCO.

Trenčínský hrad

Spišský hrad

Bardejov

dřevěný kostel (Hronsek)

hráč na fujaru

Z Na seznamu nehmotného kulturního dědictví UNESCO je zapsána fujara a její hudba.

Krásná příroda je chráněna v **národních parcích**. Mezi přírodní památky UNESCO byly zařazeny části **Slovenského krasu**.

2 Na Slovensku je zřízeno devět národních parků (NP). Je NP na Slovensku více, či méně než v Česku?

Na Slovensku vyvěrá mnoho **termálních a minerálních pramenů**. Relaxovat tedy můžeme nejen na túře na horách, ale také v lázních.

@ Vyhledejte příklady slovenských lázeňských středisek a uveďte, jaké procedury jsou v nich nabízeny.

Připravte tip na dovolenou na Slovensku: a) na horách; b) při navštěvování kulturních památek; c) v lázních.

Pieninský národní park

Piešťany

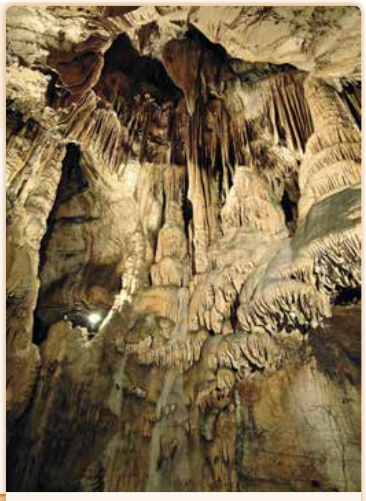

Jasovská jeskyně

Hlavním městem Slovenska je Bratislava.
Velkou část zaujímají pohoří, nejvyšší jsou Vysoké Tatry. Nejvýznamnějšími řekami jsou Dunaj a Váh.

1. Co se na Slovensku nejčastěji pěstuje?
2. Jmenujte příklady kulturních a přírodních zajímavostí.

termální lázně – **thermal spa** [ˌθɜːml ˈspɑː]

ZÁVĚREČNÉ OPAKOVÁNÍ

1. V demokratických volbách své zástupce volíme:

a) na neomezenou dobu
b) povinně
c) tajným hlasováním

2. V našem státě má výkonnou moc:

a) prezident a Parlament ČR
b) prezident a vláda
c) vláda a Senát ČR

3. Zdravotní péče v ČR nezahrnuje:

a) léčbu a preventivní prohlídky
b) ochranu před požáry
c) zdravotnickou záchrannou službu

4. Stát nezajišťuje:

a) bezplatné vzdělávání
b) dopravní dostupnost
c) pitný režim

5. Součástí občanské společnosti jsou:

a) spolky či neziskové a charitativní organizace
b) poslanecká sněmovna a senát
c) průmyslová odvětví

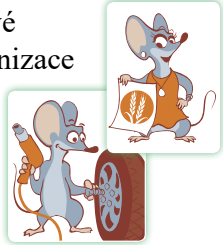

6. Seriózní média:

a) jsou zaměřena na senzace a skandály
b) bývají povrchní
c) dbají na věcnost a objektivnost

7. Hoaxy a fake news označují:

a) zprávy založené na nepravdě
b) vyhledávání podpory pro náš názor
c) falešnou identitu

8. Evropské státy jsou většinou:

a) monarchiemi
b) republikami
c) spolkovými státy

9. Většina evropských jazyků:

a) patří do jedné ze tří velkých jazykových větví
b) si je navzájem zcela nepodobná
c) je zcela shodná

10. Ke státům střední Evropy řadíme např.:

a) Česko, Německo, Polsko, Španělsko
b) Česko, Rakousko, Francii, Rumunsko
c) Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko

11. Mezi nejvýznamnější slovenská města patří:

a) Bratislava, Varšava, Košice, Berlín, Žilina
b) Bratislava, Košice, Nitra, Prešov, Žilina
c) Bratislava, Hamburg, Prešov, Vídeň, Trenčín

12. Dunaj neprotéká:

a) Polskem
b) Německem
c) Slovenskem

13. Na vzniku předpisů EU se zástupci ČR:

a) nepodílejí
b) podílejí pouze výjimečně
c) podílejí

14. Zesilování skleníkového efektu není způsobeno:

a) táním ledovců
b) spalováním uhlí a ropy
c) kácením lesů

POUŽITÁ LITERATURA

DRIJVEROVÁ, M. *To kvůli mně.* Brno: Edika, 2020
FOGLAR, J. *Stínadla se bouří.* Praha: Olympia, 1990
MAPLEOVÁ, D. *Psí záchranářky – Poprvé do akce.* Praha: Fragment, 2016
PALACIOVÁ, R. J. *(Ne)obyčejný kluk.* Praha: Knižní klub, 2013
ŠVRČEK, J. *Strážci Sovího vrchu.* Praha: Albatros, 2019

INTERNETOVÉ ZDROJE

Babičky (Sebastian Ryška, 12 let). Dětský čin roku. [online]. [cit. 2022-02-03]. Dostupné z WWW: <https://www.detskycinroku.cz/pribehy/2020/pomoc-starsim-lidem/babicky-2469>
Kyberšikanu u žáků nikdy nepodceňujte. Zapojme všechny.cz. [online]. Uveřejněno 23. června 2020 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z WWW: <https://zapojmevsechny.cz/clanek/detail/kybersikanu-u-zaku-nikdy-nepodcenujte-prinasime-rady-k-prevenci>
Spolek v Sudetech opravuje německou hrobku. Není to už kontroverzní, říká kronikářka. Aktuálně.cz. [online]. Uveřejněno 7. září 2021 [cit. 2022-02-03]. Dostupné z WWW: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/liberecky/zivo-v-hajich-oldrichov-v-hajich-jirina-vavrova-sudety/r~d395f79c0b3b11ec966d0cc47ab5f122/>
Zažila jsem peklo, smála se mi celá škola. TN.cz. [online]. Uveřejněno 13. dubna 2016 [cit. 2022-02-17]. Dostupné z WWW: <https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/329531-zpoved-obeti-kybersikany-zazila-jsem-peklo-smala-se-mi-cela-skola>

Bezpečný internet.cz: www.bezpecnyinternet.cz
Česká společnost ornitologická: www.birdlife.cz
Český statistický úřad: www.czso.cz
Čtení pomáhá: www.ctenipomaha.cz
Dětský čin roku: www.detskycinroku.cz
E-bezpečí: www.e-bezpeci.cz
Ekoškola: ekoskola.cz/cz
HOAX.cz: www.hoax.cz
Nářečí českých strnadů: www.strnadi.cz
ŠELMY.cz: www.selmy.cz

Mgr. Magdalena Konečná, Ph.D.

VLASTIVĚDA 5

POROZUMĚNÍ V SOUVISLOSTECH

POZNÁVÁME SVĚT KOLEM NÁS

jsme občané

učebnice pro 5. ročník základní školy

Jazyková spolupráce: Mgr. Lenka Bičanová, Ph.D.
Překlad vybraných slov do anglického jazyka: Mgr. Kamila Kořínková
Odpovědná redaktorka: Mgr. Magdalena Konečná, Ph.D.
Redakční spolupráce: Ing. Mgr. Martin Janáček
Ilustrace: Martin Bašar, DiS.
Fotografie: archiv NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.; Aktron (53o); Ben Skála, Benfoto (16e); Marcin Białek (53m); Davie Bicker (53p); CEphoto, Uwe Aranas (53s); Osckar Espinosa (22b, 25a); Godot13 (53g); Bonnie Henderson (16b, 18a); Chairman of the Joint Chiefs of Staff (53a); DAVID ILIFF (53q); Juan de Vojníkov (3d); Kancelář Senátu ČR (53c); Bill Kasman (53k); Lucie Kotrlová (53j); František Kudláček (3a); LMih (53l); Alphonse Mucha (22d, 26a); NASA (3b); Oroles (53f); OsvaldoGago (53e); Robertgombos (53n); Sešívačka (53r); Sokoljan (22a, 22e); ŠJů (19a); Úřad vlády ČR (53b, 53d); Yetanothercontributor (20a); Yusongc (22c, 27a)
Fotografie na obálce: archiv NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.; Ajale (l); Beltschazar (j); Marcin Białek (n); Kenyh Cevarom (a); domeckopol (o); Bonnie Henderson (g); DAVID ILIFF (m); Kancelář Senátu ČR (d); Bill Kasman (p); Magdalena Konečná (b); Lucie Kotrlová (c); NASA Goddard Space Flight Center (q); Jiří Nedas (k); Pacific Southwest Region 5 (r); Sokoljan (h); U.S. Army Europe (e); Yusongc (i)
Zdroje map: Copernicus Land Monitoring Service. [online]. [cit. 2021-10-15]. Dostupné z WWW: <https://land.copernicus.eu/>
OpenStreetMap. [online]. [cit. 2021-11-15]. Dostupné z WWW: <https://download.geofabrik.de/>
Grafická úprava map: Martin Bašar, DiS.
Grafická úprava: Lucie Kotrlová

Reklamní vydání (2022)

Vytiskla: Tiskárna Vikýřovice
Vydala:

NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.
Bratislavská 23d, 602 00 Brno
tel.: 545 222 286, 777 577 739
e-mail: nns@nns.cz
www.nns.cz

© NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2022

Přírodověda a vlastivěda pro 4.–5. ročník
Porozumění v souvislostech

Nová ucelená řada učebnic, pracovních sešitů a multimediálních interaktivních učebnic (MIUč+) pro vzdělávací obor Člověk a jeho svět klade důraz na **porozumění v souvislostech**.

Všechny vydané učebnice mají udělenou **schvalovací doložku MŠMT**.

POROZUMĚNÍ V SOUVISLOSTECH

Prozkoumejte ekosystémy ve vašem okolí! Zjistěte, proč jsou podmínky na Zemi tak rozmanité nebo z čeho se skládá vaše tělo!

Vypravte se se mnou do minulosti za životem našich předků! Lépe tak porozumíte i současnosti.

Dobře poznejte Českou republiku i celou Evropu! Naučte se chovat zdvořile i odpovědně!

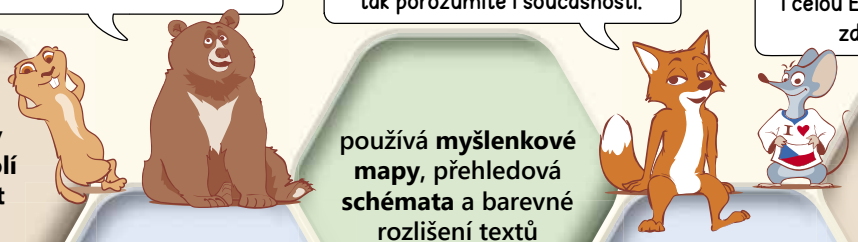

- pomáhá systematicky **poznávat okolí** a **porozumět přírodním jevům**
- podněcuje k **práci s informacemi různými způsoby**
- vede ke **spolupráci** a společnému **řešení problémů**
- používá **myšlenkové mapy**, přehledová **schémata** a barevné rozlišení textů
- procvičuje **čtení s porozuměním** u motivačních a ilustračních textů
- podporuje rozvoj **logického myšlení** a vyvozování **souvislostí**
- rozvíjí **demokratické hodnoty** a smysl pro **odpovědnost**
- pobízí k využívání **digitálních technologií**

Více informací najdete na: **nns.cz/porozumeni**.

NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.
Bratislavská 23d, 602 00 Brno
tel.: 545 222 286, 777 577 739
e-mail: nns@nns.cz
www.nns.cz

5-96-R